

Kárpát-haza SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

2023/ 2. szám

BALIZS DÁNIEL

Etnicitás és szuburbanizáció – Helyi közösségi stratégiák
többnemzetiségű közegben

EGYED ILDIKÓ – ZSIBÓK ZSUZSANNA

Gazdaságszerkezet és munkatermelékenység két Kárpát-medencei
regionális központban: az alapozó gazdaság feltárása

BORBÁNDI ERIK

A katolikus vallás székelyföldi jelenlétének történeti háttere

CSIPAK ALISZ – RITTER KRISZTIÁN

A csókai települési értéktár vizsgálata a fejlesztési lehetőségek
szemszögéből

Kiadja a Nemzetstratégiai Kutatóintézet

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS
INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

2023/ 2. szám

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS
INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

2023/ 2. szám

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE 2023/ 2. szám

A Kárpát-medencei magyarságkutatás interdiszciplináris szakmai folyóirata

KIADJA A NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

1054 Budapest, Nagysándor József utca 8.

Felelős kiadó: Szász Jenő

Szerkesztőbizottság

Bali János, Bakk Miklós, Benedek József, Csata Zsombor, Farkas György,
Hajdú Zoltán, Kovály Katalin, Lampl Zsuzsanna, Magyar Zoltán, Nagy
Benedek, Nagy Imre, Péntek János, Péti Márton, Pozsony Ferenc, Rácz
Szilárd, Schwarcz Gyöngyi, Szilágyi Ferenc, Szoták Szilvia, Tóth Géza,
Török Ibolya, Tózsér Anett

Szerkesztő

Ress Boglárka

A szerkesztő munkatársa

Borbándi Erik

Tördelőszerkesztő

Nádas Zsófia

Nemzetstratégiai Kutatóintézet © 2023, Budapest

Minden jog fenntartva

A kötetben szereplő írások tartalma nem feltétlenül tükrözi
a kiadó álláspontját.

ISSN 2732-1789

TARTALOM

TANULMÁNYOK 6

Balizs Dániel 6

Etnicitás és szuburbanizáció – Helyi közösségi stratégiák
többnemzetiségű közegben

Egyed Ildikó – Zsibók Zsuzsanna 22

Gazdaságszerkezet és munkatermelékenység két Kárpát-medencei
regionális központban: az alapozó gazdaság feltárása

Borbándi Erik 33

A katolikus vallás székelyföldi jelenlétének történeti háttere

Csipak Alisz – Ritter Krisztián 62

A csókai települési értéktár vizsgálata a fejlesztési lehetőségek
szemszögéből

RECENZÍÓ

Schwarcz Gyöngyi 73

Határterületek és határátlépések: a szervezeti antropológia jelene
– Recenzió Molnár Ágnes (szerk.) *Szervezeti antropológia. Elméletek
és módszerek a formális szervezetek kutatásában* című művéhez

ABSZTRAKTOK 79

Egyed Ildikó

MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézete
Dunántúli Tudományos Osztály

Zsibók Zsuzsanna

MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézete
Dunántúli Tudományos Osztály

Gazdaságszerkezet és munkatermelékenység két Kárpát-medencei regionális központban:
az alapozó gazdaság feltárása

Kárpát-haza Szemle, 2023 (2), pp. 22–32., 79–80.

DOI-azonosító: 10.64605/KHSZ.2023.2.02

**Gazdaságszerkezet és munkatermelékenység
két Kárpát-medencei regionális központban:
az alapozó gazdaság feltárása**

Összehasonlító kutatásunk két vidéki regionális központ, Kolozsvár és Pécs gazdasági helyzetének változását vizsgálja a 2008/09-es pénzügyi-gazdasági válság utáni időszakban. A vizsgálat központi témája a helyi gazdaságok ágazati szerkezete az alapozó gazdaság (foundational economy) fogalmának tükrében. Empirikus kutatásunk a két város legnagyobb helyi vállalatainak adataira, valamint regionálisan aggregált adatokra terjed ki, amelyeket a munkatermelékenység szempontjából feltáró statisztikai módszerekkel elemzünk. Kutatási kérdésünk, hogy mennyiben támaszkodhat egy kelet-közép-európai vidéki város fejlődése az alapozó gazdaságra. Eredményeink azt sugallják, hogy az alapozó gazdaságot – meghatározó súlya miatt – mindkét városban a hosszú távú területi fejlődés és a helyi jólét fontos hajtóerejének kell tekinteni.

Kulcsszavak: munkatermelékenység, alapozó gazdaság, regionális növekedés, városfejlődés, Közép- és Kelet-Európa

**Economic Structure and Labor Productivity in
Two Regional Centers of the Carpathian Basin:
Exploring the Foundational Economy "**

Our comparative research examines the changes in the economic positions of two rural regional centres, Cluj-Napoca and Pécs, in a post-crisis period. The focus of our interest is the sectoral structure of the local economies analysed from the perspective of the "foundational economy." Our empirical research covers data from the largest local firms in each of the two cities, as well as regionally aggregated data, analysed from a labour productivity perspective with exploratory statistical methods. This research is centred on the question of whether a non-capital city's economy in Central and Eastern Europe can rely on its foundational sectors. Our results suggest that due to the significance of the foundational economies in both cities, they should be considered an important driver of long-term territorial development and local well-being.

Keywords: labour productivity, foundational economy, regional growth, urban dynamics, Central and Eastern Europe

EGYED ILDIKÓ – ZSIBÓK ZSUZSANNA

Gazdaságszerkezet és munkatermelékenység két Kárpát-medencei regionális központban: az alapozó gazdaság feltárása

1. Bevezetés

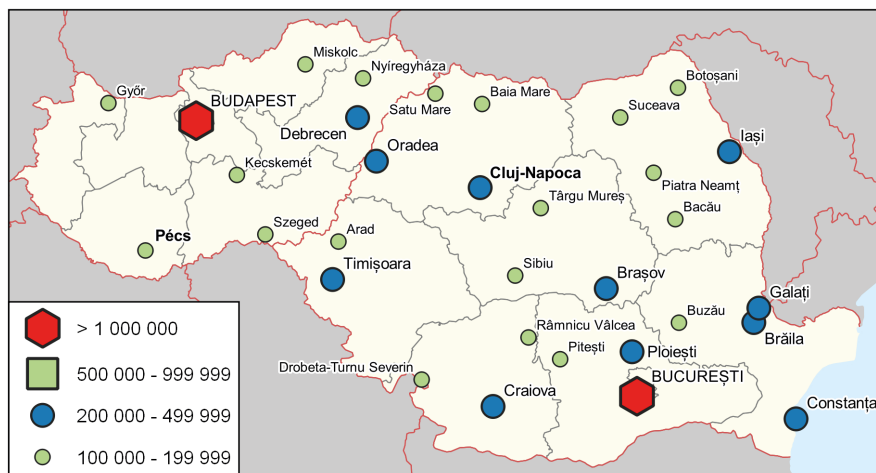
A pénzügyi és gazdasági válságot követő évtized a közép- és kelet-európai országokat új gazdaságfejlesztési kihívások elé állította. A válság utáni helyreállítás éveinek lassú növekedését a 2010-es évek közepétől felváltotta a magasnyomású gazdaság¹ (MNB, 2016), amelynek a koronavírus-válság vetett véget. Ennek a folyamatnak vitathatatlan nyertesei a fővárosi régiók, ugyanakkor a felzárkózás, noha kisebb mértékben, de a fővárosokon kívüli régiókban is megfigyelhető volt. Új kihívásként jelent meg a munkaerőhiányos gazdasági környezet, amelyben sürgető kényszerré vált a korábbi, extenzív, foglalkoztatásbővülésre alapozó növekedési modell meghaladása, a versenyképesség jelentős javulása mellett.

Úgy véljük, hogy a termelékenység javulásának mikéntje nem közömbös egy régió hosszú távú fejlődése és lakosainak jóléte szempontjából. A legter-

melékenyebb, élvonalbeli vállalatok területi eloszlása természetüknél fogva soha nem egyenletes, a regionális fejlődésnek éppen ezért szélesebb bázisra kell támaszkodnia. Hasonló megközelítés jelent meg Lux (2021) munkájában is a pécsi feldolgozóipar „rejtett ágazatairól”. E helyi fejlesztéspolitikák hatóköréből kizorult tevékenységek jelentős mértékben hozzájárulhatnak a helyi gazdaság rezilienciájához, valamint foglalkoztatási és értéktermelési szerepük sem elhanyagolható. A helyi és regionális fejlesztési modellek számára kifejezetten előremutató a manchesteri Alapozó Gazdaság Kollektíva (Foundational Economy Collective) által kidolgozott alapozó gazdaság (foundational economy) fogalma (FROUD ET AL., 2018). A megközelítés kidolgozói különbséget tesznek a gazdaság különböző zónái között. Ezek egyike a versenyképes, K+F-intenzív, csúcstechnológiai iparágakból álló, nem-alapozó (tradable) gazdaság, amellyel párhuzamosan létezik egy alapozó gazdaság, „a gazdaság azon része, amely olyan áruk és szolgáltatások előállításáért és elosztásáért felelős, amelyeket jövedelemtől és státusztól függetlenül mindenki fogyaszthat, mivel ezek jelentik a mindennapi élet alapstruktúráját” (BENTHAM ET AL., 2013, 7. o.). Az alapozó gazdaság „magában foglalja a szükségletek biztosítását olyan ágazatok révén, mint az egészségügyi

¹ Az 1970-es évek elején megjelent koncepció (magasnyomású gazdaság, high-pressure economy) szerint ha a gazdaságpolitika az átlagosnál nagyobb keresleti nyomás alatt tartja a gazdaságot, akkor tartósan magasabb GDP szint érhető el (MNB, 2016, 16. o.). A gazdaságpolitika a 2008/09-es pénzügyi-gazdasági válság által okozott recesszióból való kilábalás elősegítésének, gyorsításának eszközeként tekintett rá.

1. ábra: A 100 ezer főnél nagyobb népességű városok Magyarországon és Romániában, 2018

Forrás: Eurostat adatok alapján Szabó Tamás (KRTK RKI) szerkesztése

és jóléti szolgáltatások, az oktatás, a közlekedés, a közművek, valamint az élelmiszer-feldolgozás és kiskereskedelem” (HANSEN, 2021, 2. o.).

Összehasonlító kutatásunk két vidéki regionális központ, Kolozsvár és Pécs gazdasági helyzetének változását vizsgálja a pénzügyi és gazdasági válságot követő időszakban, és rávilágít az alapozó gazdaság szerepére mint a piacvezérelt újraiparosítás alternatívájára. Kutatásunk célja, hogy feltárja a két város és régiójuk gazdasági környezete közötti főbb különbségeket, valamint a számukra közép- és hosszabb távon elérhető fejlődési lehetőségeket.

Kutatásunk egy többéves kutatási program része, amely összehasonlító megközelítésben vizsgálja Pécs és Kolozsvár helyi erőforrás-ellátottságát (DRĂGAN, 2019, ZSIBÓK és EGYED, 2022a). A két város kiválasztása során arra törekedtünk, hogy az összehasonlításba bevonjunk egy olyan várost, ahol kifejezetten erős az alapozó gazdaság jelentősége², illetve egy olyan várost, ahol a versenyző, tradable szektor az erősebb. A közép- és kelet-európai gazdaságok fejlődését döntően meghatározza a fővárosok teljesítménye, noha a másodrendű városok mint növekedési pólusok szintén fontos fejlődési hajtóerőt jelentenek. Különösen igaz ez Kolozsvárra és kisebb mértékben Pécsre – tekintettel például a megelőző évtizedek népesedési trendjeire, illetve a beruházási

² E szempontból szóba jöhet még Debrecen, illetve a Péccsel még több hasonlóságot mutató Szeged is (Rechnitzer és Berkes, 2021).

mutatóikra. Rechnitzer és Páthy (2022) hangsúlyozzák, hogy a városok csak akkor képesek a gazdasági motor funkciót betölteni, ha a tőke számára vonzóvá válnak, ha gazdasági szerkezetük nem egy-egy ágazattól függ, s kellő színvonalú szolgáltatásokat képesek felsorakoztatni. Jelentős különbség ugyanakkor, hogy a magyar településhálózatból hiányzik a városhierarchia második szintje, a 200–500 ezer lakosú nagyvárosok kategóriája³, míg Romániában hét nagyváros található ebben⁴ (1. ábra). Pécs és Kolozsvár – a fővárostól való távolságukból adódóan – szigetszerűen emelkednek ki tágabb gazdasági környezetükből, határon átnyúló aktivitásuk a környező határmenti térség gazdasági elmaradottsága miatt azonban nem jelentős (PÓLA, PÁLNÉ KOVÁCS és GIBÁRTI, 2023). Kolozsvár és térsége, Kolozs megye a román főváros után a második legfejlettebb térség, és gazdasága stabil növekedési pályát követ. Ugyanez nem mondható el a hanyatló gazdasági környezettel jellemezhető, iparát vesztett, zsugorodó egyetemvárosról, Pécsről, illetve térségéről, Baranya vármegyéről, amelynek gazdasága inkább a stagnálás, mint a bővülés jeleit mutatja. Ez a tény megalapozhatja azt a hipotézisünket, hogy az alapozó gazdaságra való

³ A legfrissebb, 2022-es népszámlálási adatok szerint sajnálatosan már Debrecen is a 200 ezer fős népességnagyság alatti kategóriába került.

⁴ A 2021-es népszámlálás adatai alapján egyik romániai nagyváros sem haladja meg a 300 ezer főt, különösen a legnagyobb másodrendű városok, Kolozsvár és Temesvár szenvedtek nagy népességvesztést 2011 óta (rendre -38 ezer fő és -68 ezer fő).

támaszkodás önmagában nem elegendő egy nagyváros fenntartható fejlődéséhez Közép- és Kelet-Európában.

Kutatásunk újszerűsége egyrészt, hogy az Orbis vállalati adatbázist viszonylag rövid ideje használja a hazai tudományos élet (ld. pl. MURAKÖZY ET AL., 2018), bár a nemzetközi szakirodalomban hosszabb múltra tekint vissza (GÁL, 2013). Másrészt az alapozó gazdaság megközelítése (HANSEN, 2021) nem ágyazódott be a közép- és kelet-európai regionális tudományi szakirodalomba, terminológiai alapjai kidolgozatlanok. A két város összehasonlító elemzésének fontos kiindulópontja, hogy Péccsel ellentétben, ahol a helyi gazdaság erőteljesen támaszkodik a közszféra jelenlétére, Kolozsváron fejlettebb a magánszektor, amely a helyi termelékenységi teljesítményben, valamint az alapozó gazdaság súlyában is tükröződik.

2. Elméleti háttér

A gazdasági válság óta egyre inkább teret nyert a versenyképesség alapú regionalizmus, azaz a kiegyenlítő és redisztribúciós mechanizmusok nélküli decentralizáció, amely a fejlettebb régiókban működő vállalkozásoknak kedvez, nem pedig a periférikus régiók kisvállalkozói rétegének (FARAGÓ és VARRÓ, 2016). Az ugyanezen növekedési hajtóerőkre épülő neo-merkantilista politikák egy lefelé tartó versenyt (race-to-the-bottom) indítanak be azáltal, hogy bőkezű adókedvezményekkel és támogatásokkal próbálják bevonítani a külföldi tőkét, és az üzleti érdekeket helyezik előtérbe a helyi önkormányzatok és a helyi lakosság rovására (GÁL és LUX, 2022). Az alapozó megközelítés viszont a helyi gazdaságok társadalmi-gazdasági alapjait, a társadalmi értéket és munkahelyeket teremtő alapvető szolgáltatásokat helyezi előtérbe a termelő ágazatokra építő, rövid távú, vállalkozói szemléletű politikákkal szemben (RUSSELL ET AL., 2022). Jelen tanulmányban a régiók és városok gazdaságszerkezetét nem a hagyományos közszféra-magánszféra megközelítésben kívánjuk vizsgálni, noha a kiindulópontunk hasonló. Ennek oka az, hogy a helyi jólét szempontjából fontos termékeket és szolgáltatásokat nem kizárólag a közszféra révén veszi igénybe a lakosság. Különösen a koronavírus-válság időszaka mutatott rá arra, hogy a mindennapi élethez nélkülözhetetlen

javak, szolgáltatások előállítása és elosztása a köz- és a magánszféra változatos részeit érinti, és azok színvonala egyáltalán nem közömbös a gazdaság és a társadalom hosszú távú ellenállóképessége szempontjából.

Az alapozó gazdasági megközelítés szakít a gazdaság egységes fogalmával és amellet érvel, hogy többféle gazdaság és tevékenységi zóna létezik, amelyek eltérő jellemzőket mutatnak. Az alapozó gazdaság az európai nemzetgazdaságok munkahelyeinek mintegy 40 százalékát adja, a mindennapi élet infrastruktúráját biztosító árukat és szolgáltatásokat kínál. Ide tartoznak a modern piacgazdaságokban a hálózatokon és fióktelepeken keresztül elosztott, alapvető szükségleteket kielégítő, *materiális* szolgáltatások, mint például a közműellátás, a tömegközlekedés, a távközlés, az élelmiszer-előállítás és -kereskedelem, illetve a banki szolgáltatások. Ide tartoznak továbbá a *providenciális* szolgáltatások, nevezetesen az egészségügyi és szociális ellátás, valamint az oktatás. Az alapozó javak és szolgáltatások közös jellemzői az immobilitás, a helyi szolgáltatásnyújtás (általában személyes kapcsolatot igényelnek), az egyetemesség (minden polgár fogyasztja őket jövedelemtől, munkától vagy státusztól függetlenül). Egy harmadik kategóriát képeznek az alacsony technológiai színvonalú, kulturálisan a mindennapi élethez nélkülözhetetlen szolgáltatások – például a hajvágás, a lakáskarbantartás, a szabadidős szolgáltatások vagy az éttermi étkezés – *mellőzött gazdasága* (overlooked economy)⁵ (BERRY, 2018). Az alapozó gazdaság nagyobb jelentőséggel bír a periférikus, elmaradott régiók számára, mivel az említett szolgáltatások iránti kereslet nem ciklikus. A kutatások arra is rámutattak, hogy negatív kapcsolat van a régiók alapozó gazdaságának mérete és a foglalkoztatás növekedése között, sőt, a nagyobb alapozó gazdaság károsabbnak bizonyult a növekvő népességű régiók számára, mint az elnéptelenedő régiók esetében (MARTYNOVICH ET AL., 2023).

Tekintettel arra, hogy a legfejlettebb technológiát alkalmazó, élvonalbeli cégek régiók közti eloszlása sohasem egyenletes, a gazdaságfejlesztési stratégiáknak a gazdasági ágazatok szélesebb körének a fejlesztését is szem előtt kell tartani. Az alapozó

⁵ Terminológiai nehézségek miatt e tevékenységek megjelölésekor meghagyjuk az eredeti angol kifejezést.

gazdaság a társadalom és a tér jelentős részét érinti, ezért annak fejlesztése előnyös az elmaradott régiók és városok számára (MACKINNON ET AL., 2021, FROUD ET AL., 2020, MARTYNOVICH ET AL., 2023). A társadalom hétköznapi igényeit kiszolgáló tevékenységek termelékenységének javításával regionálisan kiegyensúlyozottabb növekedés volna elérhető, mint a térben erősen koncentráltan működő, élenjáró cégekre alapozó egyoldalú fejlesztések révén (JACOBS ET AL., 2017), mivel az alapozó szektorok esetében kiegyenlítettebb a regionális termelékenység színvonala. Ez lehetővé tenné az alacsony innováció–alacsony képzettség–alacsony termelékenység káros egyensúlyából való kitörést a hanyatló iparú, leszakadó régiók számára, egyúttal kiküszöbölve a lefelé tartó versenyt.

RECHNITZER és BERKES (2021) Pécszet az „útkereső” városok közé sorolja, ahol a területi tőke adottságai több szempontból is kedvezőek, ennek ellenére a jövőbeli fejlődés irányai nem körvonalazódtak egyértelműen. Lengyel és társai (2016) tipológiája Pécszet hatékonyságvezérelt, követő típusú potenciális tudásrégióként jellemzi, ahol a mérnöki tevékenységet kiszorítja a Pécsi Tudományegyetem orvosképzéséhez kapcsolódó kutatásintenzív iparágak (pl. gyógyszeripar) szerepe. Közepes méretű egyetemként azonban kérdéses, hogy be tudja-e tölteni a „regionális egyetemi tudásközpont” szerepét, képessé válva az üzleti szférával való intenzív együttműködés előmozdítására, a helyi vállalkozások K+F tevékenységének erősítésére, és ezáltal a régió technológiai és gazdasági fejlődésének előmozdítására (GÁL, 2022). A helyi K+F erősödése előidézheti az ún. „európai paradoxont”, vagyis azt, hogy a helyi üzleti szféra gyenge K+F-kereslete és a keletkezett K+F-eredmények a helyi igényekhez való gyenge illeszkedés miatt nem képesek azokat innovációként hasznosítani (OECD, 2010, BARZOTTO, 2019). Az egyetemek által vezérelt helyi fejlesztést követve Pécs az első között indította el 2020-ban a „nemzeti laboratóriumokat”, amelyek feladata, hogy az üzleti és tudományos szférával együttműködve elősegítsék a tudástranszfert, és nemzetközileg is látható, radikális innovációk létrehozására képes tudományos központokká váljanak. Rangos egyetemeinek köszönhetően, amelyek olyan területeken kínálnak képzést, mint a mesterséges intelligencia és a nanotechnológia, a romániai regionális köz-

pontok közül Kolozsvár rendelkezik a legképzettebb munkaerővel. A startupok iránt elkötelezett metropoliszként és az első romániai AI unikornis (UiPath) otthonaként Kolozsvár a Nord-Vest régió klaszter-alapú fejlődésének központja is (pl. Erdélyi Bútor Klaszter, Kolozsvári IT Klaszter, Romániai Új Anyagok Klaszter), amely mintegy 500 szervezetnek ad otthont a regionális politika kiemelt ágazataiban (SIDU CLUJ 2021–2030). Mindezen tények alátámasztják a fentiekben megfogalmazott kérdésfelvetést (hipotézisünk megfogalmazását), miszerint egy régió és térsége hosszú távú, fenntartható fejlődéséhez az alapozó és a nem-alapozó tevékenységek együttes erősödésére van szükség.

3. Adatok és módszerek

Empirikus kutatásunk Pécs és Kolozsvár helyi vállalatok adataira terjed ki, amelyeket a munkatermelékenység szempontjából elemzünk; mindkét városban az árbevétel és a foglalkoztatottság szempontjából élenjáró kétszáz vállalkozást vonjuk be az elemzésbe. Adataink forrása az Orbis vállalati adatbázis, amelyet regionális (NUTS3) szintű Eurostat adatokkal egészítettünk ki (1. táblázat). A vállalati adatok a 2013 és 2020 közötti időszakra állnak rendelkezésre. A kigyűjtött információk között szerepel a vállalat neve, a 4 számjegyű NACE Rev. 2 ágazati besorolás kódja⁶, az árbevétel, valamint a foglalkoztatottak száma. A regionális bontású vizsgálatainkhoz az Eurostat által ágazati bontásban közzétett, bruttó hozzáadott érték (GVA) és foglalkoztatás adatokat használjuk NUTS3 szinten.

Az egyes régiók és városok alapozó gazdaságának tanulmányozásához meg kell határozni azokat a gazdasági tevékenységeket, amelyek a gazdaság különböző zónáihoz tartoznak, ehhez az Alapozó Gazdaság Kollektíva honlapján⁷ közzétett besorolási kulcsot használjuk. Az osztályozás a négyjegyű NACE Rev2 kódokkal jelölt minden egyes gazdasági tevékenységhez hozzárendeli azok típusát aszerint, hogy a gazdaság mely zónájához tartoznak. Az alapozó gazdaságon belül három kategóriát különböztetünk meg, ezek: a materiális tevékenységek, a providenciális tevékenységek és az overlooked

⁶ European Communities (2008)

⁷ The Foundational Economy Collective (2019)

1. táblázat: Felhasznált adatok és módszerek

Területi szint	NUTS3	Település
Adatforrás	Eurostat	Orbis Europe
Időszak	2009–2020	2013–2020
Mutatók	Bruttó hozzáadott érték, foglalkoztatottak száma	Árbevétel, foglalkoztatottak száma
A munkatermelékenység számítása	GVA/foglalkoztatottak	Árbevétel/foglalkoztatottak
Ágazati bontás	NACE főcsoportok	4-jegyű NACE Rev. 2 kódok
Területi lefedettség	Baranya, Kolozs	Pécs, Kolozsvár

Forrás: a szerzők saját szerkesztése

gazdaság, amelyeket a nem-alapozó (tradable) tevékenységek köre egészít ki. A NUTS3-as szintű, regionális elemzéshez csak a betűjelekkel jelölt főcsoportokat tudjuk megkülönböztetni, emiatt az alapozó gazdasági tevékenységek elkülönítése csak túlságosan elnagyoltan volna lehetséges.

Vizsgálatunk alapvetően leíró jellegű, ezért elsősorban a gazdasági teljesítmény (vállalatok száma, bevételek, bruttó hozzáadott érték, foglalkoztatottak száma) különböző tevékenységtípusok közötti megoszlását elemezzük, illetve munkatermelékenységi számításokat is végzünk. Az adataink vállalati szinten a bevételalapú munkatermelékenység számítását teszik lehetővé, ami a teljes bevétel és a foglalkoztatottak számának a hányadosa. Regionális adatokon a munkatermelékenységet a bruttó hozzáadott érték és a foglalkoztatottak számának a hányadosaként kapjuk.

4. Eredmények

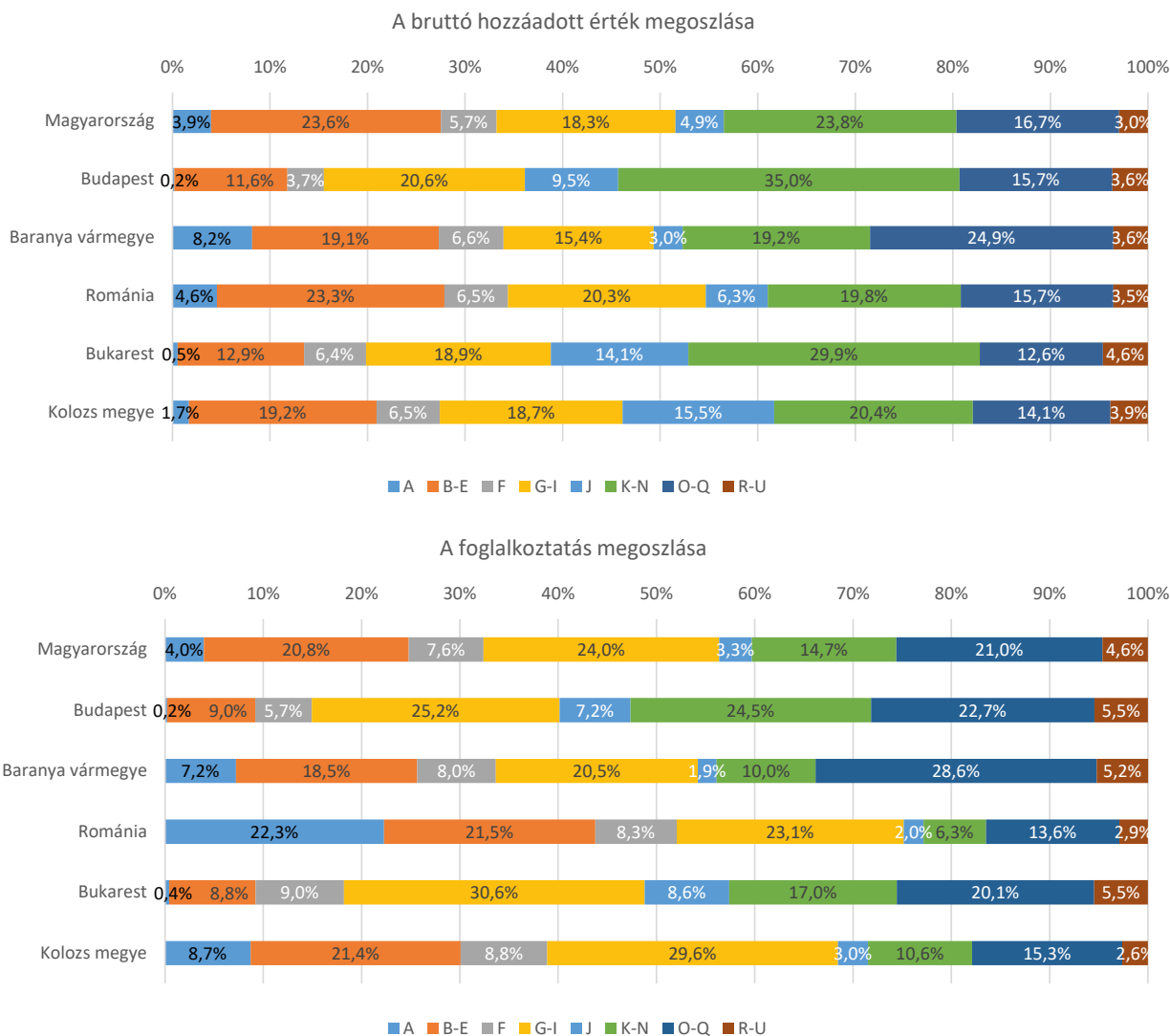
A 2010-es években mind a nemzetközi, mind a belső gazdasági környezet támogatta a közép- és kelet-európai országok és régiók közeledését az EU átlagos fejlettségi szintjéhez (az egy főre jutó GDP-ben mérve). Ez a felzárkózás ugyanakkor nem vonta maga után a területi egyenlőtlenségek mérséklődését, mivel a területi konvergencia 2015 óta megtorpant, és azelőtt is elsősorban a nemzeti szintű egyenlőtlenségek csökkenésének volt köszönhető, miközben az országokon belüli területi különbségek tartósan magasak maradtak (MONFORT, 2020, BENEDEK, 2019, NORTON ET AL., 2022).

A vizsgált területi egységek ágazati szerkezete meglehetősen különböző (2. ábra). A legszembetűnőbb, hogy Baranya vármegyében a közsféra (O-Q) mind a foglalkoztatás, mind a bruttó hozzáadott érték tekintetében felülreprezentált; Kolozs megyében viszont a termelés ágazati megoszlása sokkal kiegyensúlyozottabb.

A foglalkoztatás és a bruttó hozzáadott érték ágazati megoszlásának különbségeiből adódóan a munkatermelékenység is eltér az egyes ágazatok között a vizsgált területi egységekben. Mivel a bruttó hozzáadott értéket nemzeti valutában értékeljük, az adatokat nem abszolút számokban, hanem relatív értelemben vetjük össze egymással. A 2. táblázat a relatív ágazati munkatermelékenységi értékeket mutatja az adott ágazat országos átlagához viszonyítva. Számításaink szerint Baranya a pénzügyi, ingatlanügyletek, szakmai, tudományos, igazgatási tevékenységek (K-N szektorok) területén némi előnyben van az országos szintű termelékenységhez képest, a primer szektorban (A) pedig azzal megegyező a teljesítménye, de az ipari szektorban (B-E) és a teljes gazdasághoz képest is messze elmarad. Kolozs megye jelentős előnnyel rendelkezik a romániai átlagos munkatermelékenységhez képest az infokommunikációs ágazatban (J) és a művészeti és szórakoztatóiparban (R-U), valamint a mezőgazdaságban (A) és az építőiparban (F). A pénzügyi, ingatlanügyletek, szakmai, tudományos és adminisztratív tevékenységekben (K-N) elmarad az átlagtól, de a teljes gazdaságban számottevő előnye van.

A következő részben a vállalati adatbázis elemzéséből nyert eredményeket mutatjuk be. Az Orbis

2. ábra: A gazdasági teljesítmény ágazatok közötti megoszlása az egyes területi szinteken
Magyarországon és Romániában 2019-ben

Forrás: Eurostat adatok alapján a szerzők saját szerkesztése

adatbázisban összesen 41 574 pécsi székhelyű és 70 219 kolozsvári székhelyű vállalat szerepel. Ebben a tanulmányban elemzésünket a kétszáz legnagyobb cégre korlátozzuk, ahol a cégméretet a bevétel és a foglalkoztatottak száma alapján értékeljük. Ezek alapján két vállalati rangsort elemzünk párhuzamosan – a két rangsor között léteznek átfedések: a 200 legnagyobb kolozsvári vállalat közül 76, a 200 legnagyobb pécsi vállalat közül 84 szerepel mindkét ranglistán. Az elemzésünkbe bevont legnagyobb vállalatok összesen 34 700 alkalmazottat foglalkoztatnak Pécsen és 76 800 alkalmazottat Kolozsváron (a foglalkoztatás alapú rangsorban), valamint 2 841

millió dollár árbevételt ért el Pécsen, illetve 9 108 millió dollár árbevételt Kolozsváron (a bevétel alapú rangsorban, a 2020-as adatok alapján). Ezek a számok azt mutatják, hogy a két város és a régiójuk gazdasági ereje nagyságrendileg eltér egymástól. A vállalati szintű elemzés jelentős különbségekre mutat rá a két város gazdaságának méretében, és úgy találtuk, hogy Kolozsváron rendelkezésre áll a gazdasági potenciál kritikus tömege, de Pécs esetében hiányzik. A legszembetűnőbb különbség az, hogy a 200 legnagyobb vállalat között Pécsen egyértelműen a közszféra dominanciája figyelhető meg, míg Kolozsváron csak egyetlen ilyen vállalat

2. táblázat: Az egyes ágazatok relatív munkatermelékenysége a nemzetgazdasági átlaghoz (=100) viszonyítva különböző területi szinteken Magyarországon és Romániában, 2019

	Teljes	A	B-E	F	G-I	J	K-N	O-Q	R-U
Magyaro.	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Budapest	109,0	88,5	124,8	94,3	116,4	97,1	96,1	94,5	114,2
Baranya	88,6	100,6	81,2	98,0	86,6	92,7	104,4	97,1	94,6
Románia	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Bukarest	199,1	1256,0	269,5	180,1	140,2	103,8	112,0	108,4	138,2
Kolozs	124,9	118,0	103,5	117,7	90,0	203,3	76,9	99,9	152,0

Forrás: Eurostat adatok alapján a szerzők saját szerkesztése

szerepel az adatbázisban⁸ (3. táblázat). Ez a tény a romániai adatgyűjtés egy jelentős korlátjára világít rá⁹, ezt a következtetéseinkben is figyelembe kell vennünk. Pécssett nem található országos vagy nemzetközi jelentőségű vállalat, míg Kolozsváron jelen vannak ilyenek, pl. a MOL. Vállalati szinten Pécs termelékenységi előnye az állami szektorban (O-Q), míg Kolozsvár vitathatatlan termelékenységi előnye a magánszektorban van (5. táblázat). Ami az alapozó megközelítésen alapuló tevékenység-csoportokat illeti, Pécs gazdaságában a providenciális tevékenységek súlya jóval nagyobb, mint Kolozsvár esetében (figyelemmel az adatbázis korlátaira), míg Kolozsváron a materiális tevékenységek dominálnak, ugyanakkor a nem-alapozó tevékenységek súlya érdemben nem különbözik a két város között.

A legmagasabb átlagos árbevételt, foglalkoztatottságot és munkatermelékenységet a materiális tevékenységekben mértük Kolozsváron, a legnagyobb foglalkoztatók körében, de az árbevétel alapú céges rangsor szerint a legmagasabb munkatermelékenység a nem-alapozó tevékenységeknél figyelhető meg (4. táblázat). Ezek az adatok azt tükrözik, hogy nincs teljes átfedés a különböző vállalatméret-definíció szerinti két vállalatcsoport között. A legnagyobb foglalkoztatók körében a providenciális tevékenységek jól teljesítenek, de a bevételalapú rangsor szerinti legnagyobb cégek között az overlooked tevékenységekben működő cégek termelékenysége a magasabb.

A legmagasabb átlagos árbevétel és munkatermelékenység Pécssett a materiális tevékenységek esetében volt tapasztalható mindkét típusú vállalati méret szerinti rangsor alapján (5. táblázat). A legnagyobb foglalkoztatók között a munkatermelékenységben is élen járnak az overlooked tevékenységeket és a nem-alapozó tevékenységeket végző vállalatok, de ez nem érhető tetten az árbevétel alapú rangsorban, ahol a providenciális tevékenységeket végzők termelékenyebbek, mint az overlooked vagy a nem-alapozó tevékenységeket végző vállalatok.

Vállalati szintű elemzésünk azt mutatja, hogy a különböző tevékenységek termelékenysége között nagy különbségek tapasztalhatók a kétféle vállalatméret szerinti rangsorban, és ezek nem azonos mintát követnek Kolozsváron és Pécssett.

Kolozsvárnak jó esélye van arra, hogy elkerülje a regionális fejlődési csapdát (DIEMER ET AL., 2022), de Pécs és tágabb régiója számára ez továbbra is komoly kihívás. Az alapozó gazdasági szektor szerepének további bővülését korlátozza az önkormányzat fenntarthatatlan pénzügyi helyzete, az egyetem ugyanakkor továbbra is fontos fejlesztési tényező marad. Jelentős újrapirosítási erőfeszítésekre van szükség ahhoz, hogy Pécs az endogén erőforrásainak hasznosításán alapuló fejlődési pályán lehessen tartani (RECHNITZER és BERKES, 2021, LUX, 2021).

5. Következtetések

Összehasonlító kutatásunk két vidéki regionális központ, Kolozsvár és Pécs gazdasági helyzetének

⁸ Részletesen lásd Zsibók és Egyed (2022b).

⁹ A közzesített adatokból a vállalatok és intézmények jelentési szabályai Romániában eltérnek a magyarországitól, így ez torzítást visz az adatokba.

3. táblázat: A vállalatok számának, bevételeinek és foglalkoztatottjainak megoszlása a különböző ágazatok között Pécsen és Kolozsváron a 200 legnagyobb vállalat körében, 2020

Kolozsvár						
	Foglalkoztatás szerinti rangsor			Bevétel szerinti rangsor		
Ágazat	A vállalatok száma	Bevétel	Foglalkoztatottak	A vállalatok száma	Bevétel	Foglalkoztatottak
A	1	0.7%	0.7%	1	0.6%	0.8%
B-E	49	17.8%	29.9%	36	16.5%	30.2%
F	23	8.3%	6.8%	35	10.0%	7.4%
G-I	51	40.9%	15.9%	78	44.6%	17.6%
J	43	13.8%	20.9%	26	11.2%	20.2%
K-N	29	18.2%	24.8%	20	16.4%	22.8%
O-Q	1	0.1%	0.1%	1	0.2%	0.1%
R-U	3	0.3%	0.8%	3	0.4%	0.9%
Összesen	200	100.0%	100.0%	200	100.0%	100.0%
materiális	54	55.6%	42.2%	57	51.3%	46.0%
providenciális	3	1.5%	0.6%	4	1.5%	0.7%
overlooked	42	10.9%	10.8%	45	13.1%	9.6%
nem-alapozó	101	32.1%	46.4%	94	34.0%	43.7%
Összesen	200	100.0%	100.0%	200	100.0%	100.0%
Pécs						
	Foglalkoztatás szerinti rangsor			Bevétel szerinti rangsor		
Ágazat	A vállalatok száma	Bevétel	Foglalkoztatottak	A vállalatok száma	Bevétel	Foglalkoztatottak
A	1	1.0%	0.9%	2	0.9%	1.1%
B-E	58	36.2%	21.4%	52	36.6%	21.4%
F	18	3.2%	2.3%	24	3.5%	2.5%
G-I	43	26.0%	13.2%	64	26.4%	14.3%
J	4	0.3%	0.7%	6	0.8%	0.5%
K-N	35	5.1%	8.9%	24	5.3%	6.7%
O-Q	30	26.9%	49.9%	24	25.9%	51.9%
R-U	11	1.3%	2.6%	4	0.7%	1.7%
Összesen	200	100.0%	100.0%	200	100.0%	100.0%
materiális	35	35.0%	18.8%	51	38.4%	20.8%
providenciális	31	27.1%	50.0%	31	26.9%	52.2%
overlooked	52	10.1%	8.8%	40	9.8%	6.1%
nem-alapozó	82	27.8%	22.5%	78	25.0%	20.8%
Összesen	200	100.0%	100.0%	200	100.0%	100.0%

Forrás: Orbis adatok alapján saját szerkesztés

változását vizsgálta az alapozó gazdaság kontextusában a pénzügyi és gazdasági válságot követő időszakban. A regionális szintű elemzés többnyire a megszokott képet mutatta: Baranya vármegye gazdasága erőteljesebben támaszkodik az alapozó gazdaságra, míg Kolozs megyében ez az arány az országos átlagnál alacsonyabb. A vállalati szintű

elemzés esetében árnyaltabb a kép: Kolozsvár legnagyobb vállalatainak mintegy fele a materiális tevékenységekhez tartozik, és a providenciális tevékenységek nem szerepelnek kiemelkedően ebben a városban (figyelemmel az adatbázis korlátaira). A legnagyobb pécsi vállalatok körében a materiális és a providenciális tevékenységek a teljes bruttó

4. táblázat: Bevételek, foglalkoztatottak és munkatermelékenység a gazdaság zónáiban a teljes gazdasághoz viszonyítva Kolozsváron, 2020

gazdasági zóna	Foglalkoztatás szerinti rangsor				ágazat	Bevétel szerinti rangsor			
	cégek száma	bevétel	foglalkoztatottak	munkatermelékenység		cégek száma	bevétel	foglalkoztatottak	munkatermelékenység
materiális	54	206%	156%	169%	materiális	57	180%	162%	70%
providenciális	3	97%	41%	166%	providenciális	4	77%	33%	74%
overlooked	42	52%	51%	82%	overlooked	45	58%	43%	94%
nem-alapozó	101	63%	92%	69%	nem-alapozó	94	72%	93%	123%
Összesen	200	100%	100%	100%	Összesen	200	100%	100%	100%

Forrás: Orbis adatok alapján a szerzők saját szerkesztése

5. táblázat: Bevételek, foglalkoztatottak és munkatermelékenység a gazdaság zónáiban a teljes gazdasághoz viszonyítva Pécsen, 2020

gazdasági zóna	Foglalkoztatás szerinti rangsor				ágazat	Bevétel szerinti rangsor			
	cégek száma	bevétel	foglalkoztatottak	munkatermelékenység		cégek száma	bevétel	foglalkoztatottak	munkatermelékenység
materiális	35	200%	107%	147%	materiális	51	150%	87%	179%
providenciális	31	175%	322%	44%	providenciális	31	173%	366%	120%
overlooked	52	39%	34%	101%	overlooked	40	49%	30%	69%
nem-alapozó	82	68%	55%	100%	nem-alapozó	78	64%	50%	63%
Összesen	200	100%	100%	100%	Összesen	200	100%	100%	100%

Forrás: Orbis adatok alapján a szerzők saját szerkesztése

hozzáadott érték és a foglalkoztatás több mint felét teszik ki, míg a nem-alapozó tevékenységek kisebb súllyal jelennek meg. Az alapozó gazdaság jelentős súlya miatt mindkét város esetében a hosszú távú területi fejlődés és a helyi jólét fontos hajtóerjének tekinthető. A két város helyi gazdaságában számos olyan ágazat fedezhető fel, ahol az alapozó gazdaság egyes tevékenységei kiemelkednek a (bevételalapú) termelékenység tekintetében, így nem állapítható meg közvetlen ellentmondás az alapozó gazdaság nagy súlya és a hatékonyság között. A tevékenységeknek a kiemelkedő teljesítménye ellenére viszonylag kevés a helyi túlcsoorduló hatása az elszigetelt működésükből következően. A nagyobb társadalmi relevanciával bíró providenciális és overlooked tevékenységekre azonban alapvetően a krónikus alulfinanszírozottság a jellemző, így ezektől hosszú távú fellendülést sem remélhetünk egyelőre.

Köszönetnyilvánítás

Jelen tanulmány a NKM-2021-26 kutatói mobilitás program és az MTA Bolyai János Kutatói Ösztöndíj-program keretében készült el.

Irodalom

- Barzotto, Mariachiara, Carlo Corradini, Felicia M. Fai, Sandrine Labory és Philip R. Tomlinson (szerk.) (2019). *Revitalising Lagging Regions: Smart Specialisation and Industry 4.0*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780367422745>
- Benedek József, Ștefana Varvari és Cristian Marius Litan (2019). Urban Growth Pole Policy and Regional Development: Old Wine in New Bottles? In Thilo Lang és Franziska Görmár (szerk.), *Regional and Local Development in Times of Polarisation. New Geographies of Europe* (pp. 173–195). Singapore: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-981-13-1190-1_8
- Bentham, Justin, Andrew Bowman, Marta de la Cuesta et al. (2013). *Manifesto for the foundational economy*. Working paper No. 131. Manchester: Centre for Research on Socio-Cultural Change. <http://www.cresc.ac.uk/publications/manifesto-for-the-foundational-economy>
- Berry, Craig (szerk.) (2018). *What we really mean when we talk about industrial strategy*. Manchester: Future Economies.
- Diemer, Andreas, Simona Iammarino, Andrés Rodríguez-Pose és Michael Storper (2022). The Regional Development Trap in Europe. *Economic Geography*, 98 (5), pp.

487–509. doi: 10.1080/00130095.2022.2080655.

Drăgan, Magdalena (2019). Internal and International Migration in Cluj County (Romania) and Baranya County (Hungary). *Romanian Review of Regional Studies*, 15 (2), pp. 26–36.

European Communities (2008). NACE Rev.2. Statistical classification of economic activities in the European Community. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5902521/KS-RA-07-015-EN.PDF> Letöltés: 2022. 10. 28.

Faragó László és Varró Krisztina (2016). Shifts in EU cohesion policy and processes of peripheralization: A view from Central Eastern Europe. *European Spatial Research and Policy*, 23 (1), 5–19. doi: 10.1515/esrp-2016-0001

Foundational Economy Collective (2019) *Activity classification*. <https://foundationaleconomycom.files.wordpress.com/2019/01/copy-of-fe-listing-sic-2007-matched-to-nace-rev2.xlsx> Letöltés: 2022. 10. 12.

Froud, Julie, Sukhdev Johal, Mick Moran et al. (2018). *Foundational Economy: The Infrastructure of Everyday Life*. Manchester: Manchester University Press.

Froud, Julie, Colin Haslam, Sukhdev Johal és Karel Williams (2020). (How) does productivity matter in the foundational economy?, *Local Economy*, 35 (4), pp. 316–336. <https://doi.org/10.1177/0269094220956952>

Gal, Peter N. (2013). *Measuring total factor productivity at the firm level using OECD-ORBIS*. OECD Economics Department Working Papers No. 1049, Párizs: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/5k46dsb25ls6-en> Letöltés: 2022. 06. 24.

Gál Zoltán (2022). A pécsi városrégió innovációs rendszere: a tudásalapú fejlesztések korlátai a periférián. *Észak-Magyarországi Stratégiai Füzetek*, 19 (3), pp. 40–55. <https://doi.org/10.32976/stratfuz.2022.34>

Gál Zoltán és Lux Gábor (2022). FDI-based regional development in Central and Eastern Europe: A review and an agenda. *Tér és Társadalom*, 36 (3), pp. 68–98. <https://doi.org/10.17649/TET.36.3.3439>

Hansen, Teis (2021). The foundational economy and regional development. *Regional Studies*, 56 (6), pp. 1033–1042. DOI: 10.1080/00343404.2021.1939860

Jacobs, Michael, Izzy Hatfield, Louise King, Luke Raikes és Alfie Stirling (2017). *Industrial Strategy: Steering Structural Change in the UK Economy*. A Discussion Paper. London: IPPR Commission on Economic Justice. <https://www.ippr.org/publications/industrial-strategy-steering-structural->

[change-in-the-uk-economy](https://www.ippr.org/publications/industrial-strategy-steering-structural-change-in-the-uk-economy) Letöltés: 2022. 10. 27.

Lengyel Imre, Szakálné Kanó Izabella, Vas Zsófia és Lengyel Balázs (2016). Az újraiparosodás térbeli kérdőjelei Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, 63 (6), pp. 615–646. <https://doi.org/10.18414/Ksz.2016.6.615>

Lux Gábor (2021). Manufacturing in the post-industrial city: the role of a “Hidden Sector” in the development of Pécs, Hungary. In Josef Kunc és Waldemar Cudny (szerk.), *Growth and Change in Post-socialist Cities of Central Europe* (pp. 94–112). London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003039792>

MacKinnon, Danny, Louise Kempton, Peter O’Brien, Emma Ormerod, Andy Pike és John Tomaney (2022). Reframing urban and regional “development” for “left behind” places. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 15 (1) pp. 39–56. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsab034>

Magyar Nemzeti Bank [MNB] (2016). *Növekedési jelentés*. Budapest: Magyar Nemzeti Bank. <https://www.mnb.hu/kiadvanyok/jelentesek/novekedesi-jelentes/2016-12-09-novekedesi-jelentes-2016-december> Letöltés: 2022. 10. 25.

Martynovich, Mikhail, Teis Hansen és Karl-Johan Lundquist (2023). Can foundational economy save regions in crisis?, *Journal of Economic Geography*, 23 (3), 577–599, <https://doi.org/10.1093/jeg/lbac027>

Monfort, Philips (2020). *Convergence of EU regions redux. Recent trends in regional disparities*, WP02/2020. Publications Office of the European Union, Luxemburg, https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/working-papers/2020/convergence-of-eu-regions-redux-recent-trends-in-regional-disparities Letöltés: 2022.01.04.

Muraközy Balázs, Bisztray Márta és Reizer Balázs (2018). *Productivity differences in Hungary and mechanisms of TFP growth slowdown*. European Commission, Brussels, doi: 10.2873/33213

Norton, Lawrence, Alexander Pitt és Wei Zhao (2022). *Romania*. Selected Issues. IMF Country Reports 22/311.

OECD (2010). *The Innovation Policy Mix*. OECD Science, Technology and Industry Outlook 2010, Paris: OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/sti_outlook-2010-en Letöltés: 2022.01.04.

Póla Péter, Pálné Kovács Ilona, Gibárti Sára (2023). Pécs, egy periféria fővárosa. *Tér és Társadalom*, 37 (3), 148–175. doi: 10.17649/TET.37.3.3493.

Rechnitzer János és Berkes Judit (2021). *Nagyvárosok Magyarországon*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó.

Rechnitzer János és Páthy Ádám (2022). *Nagyvárosok Kelet- és Közép-Európában*. Budapest–Győr: Publikon Kiadó.

Russell, Bertie, David Beel és Ian Rees Jones (2022). Placing the Foundational Economy: An emerging discourse for post-neoliberal economic development. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 54 (6), pp. 1069–1085.

SIDU Cluj 2021–2030 <https://files.primariaclužnapoca.ro/2022/02/03/SIDU-CLUJ-2021-2030.pdf> Letöltés: 2022. 10. 05.

Zsibók Zsuzsanna és Egyed Ildikó (2022a). Post-crisis Economic Environment of Two Central and Eastern European Regional Centres: a Comparative Approach. *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*, 25 (3) 43–61. <https://doi.org/10.18778/1508-2008.25.21>

Zsibók Zsuzsanna és Egyed Ildikó (2022b). Pécs és Kolozsvár sajátos fejlődési pályája a regionális és a vállalati termelékenység tükrében. *CITY.HU: Várostudományi Szemle*, 2 (2), pp. 95–114.